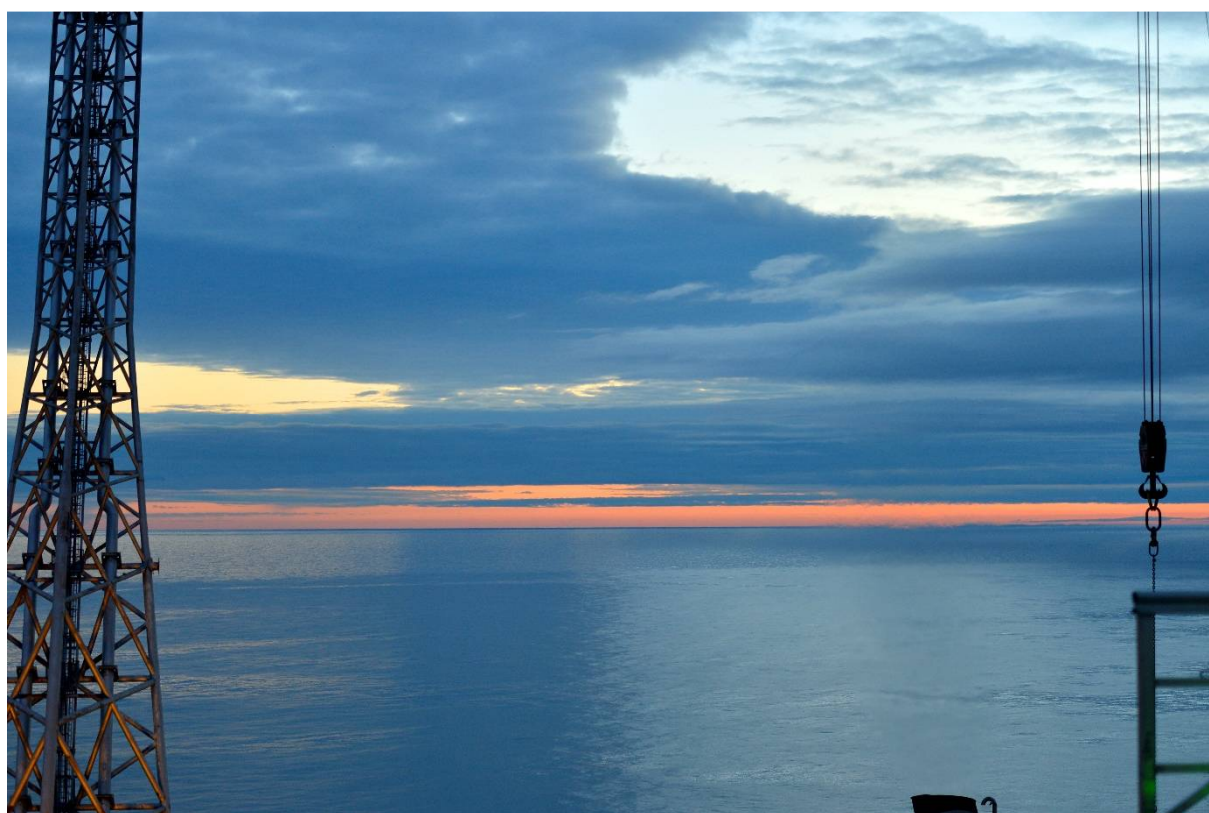

Leverandørindustrien i Hordaland

Status og framtid for SMB

Soloppgang ved Oseberg feltcenteret. Bilde: Harald Pettersen, Statoil

*Alt du gjør har en virkning i fremtiden,
og får du en virkning i dag,
har den en årsak i fortiden*

Albert Einstein

FORORD

Denne undersøkelsen er gjennomført av HOG Energi på vegne av Hordaland fylkeskommune. Undersøkelsen gir et innblikk i status og fremtid for leverandørbedriftene i Hordaland med hovedfokus på SMB-virksomheter.

Vi ønsker å takke alle som har deltatt i arbeidet.

Bergen, 30. april 2015.

HOG Energi

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD	1
INNHALDSFORTEGNELSE.....	2
SAMMENDRAG	3
1. INNLEDNING	5
2. BAKGRUNN OG METODE	7
3. LEVERANDØRNÆRINGEN I HORDALAND.....	10
4. FUNN - STATUS I HORDALAND.....	19
5. DRØFTING.....	23
6. KONKLUSJON	28
7. TILTAK.....	30
8. ANBEFALINGER	32
REFERANSER	34
VEDLEGG 1: SMB-DEFINISJON	I
VEDLEGG 2: DATASETTE	II
VEDLEGG 3: INTERVJUGUIDE.....	V

TABELLISTE

Tabell 1: SMB- definisjon i undersøkelsen.	8
Tabell 2: Antall bedrifter og antall ansatte gruppert etter bedriftsstørrelse.....	10
Tabell 3: Store bedrifter med flest ansatte	13
Tabell 4: Mellomstore bedrifter med flest ansatte.....	14
Tabell 5: Mindre bedrifter med flest ansatte.....	16
Tabell 6: EU-definisjon av SMB	i
Tabell 7: Utvalgte NACE-koder.....	ii

FIGURLISTE

Figur 1: Driftsutvikling i leverandørnæringen 2011-2013	11
Figur 2: Utvikling i driftsmarginer i leverandørnæringen 2011-2013	12
Figur 3: Verdiskaping i næringen 2011-2013	12
Figur 4: Driftsutvikling i mellomstore virksomheter 2011-2013.....	15
Figur 5: Driftsutvikling i mindre virksomheter 2011-2013	17
Figur 6: Driftsutvikling i SMB-virksomheter 2011-2013	18

SAMMENDRAG

Leverandørnæringen i Hordaland har spilt en sentral rolle i norsk petroleumsvirksomhet helt siden starten for over 40 år siden. Det er bygget opp en kompetanse som er i verdensklasse, og produkter fra leverandører i Hordaland er etterspurt over hele verden. Leverandørnæringen har derfor utviklet seg til å bli en sterk næring, noe som bekreftes i rapporten «Hordaland som framtidig petroleumsregion» utarbeidet av HOG Energi i 2012.

Imidlertid har utviklingen innen norsk- og internasjonal petroleumsvirksomhet ført til at leverandørnæringen har møtt betydelige utfordringer. Betydelige innsparinger og rasjonaliseringsprogrammer i de store operatørselskapene har også satt sitt negative preg på utviklingen i leverandørselskapene. Dette gjelder også for leverandørkjeden i Hordaland, og på denne bakgrunnen vedtok Hordaland fylkeskommune å få gjennomført et kartleggingsarbeid for å få nødvendig oversikt over utviklingen i næringen. HOG Energi ble bedt om å gjennomføre dette arbeidet som ble utført i perioden november 2014 til mars 2015.

Over 40 personer i sentrale stillinger innen leverandørkjeden, FoU, politiske miljøer, arbeidstaker- og arbeidsgiversiden og næringslivsorganisasjoner, er blitt intervjuet og stilt spørsmål om hvordan de har opplevd og opplever utviklingen i bransjen. Aktørene har velvillig stilt opp, og med sine åpenhjertige samtaler gitt grunnlag for klare konklusjoner.

Flesteparten av bedriftslederne, og i særlig grad de som representerer de små og mellomstore bedriftene, sier de har en kriseopplevelse, og gir samtidig uttrykk for at de forstår hvorfor det er krise og en svært utfordrende situasjon i bedriften. Flertallet av de bedriftene vi har snakket med sier at de har opplevd tydelig nedgang og svikt i inntektene i 2014, og venter det samme i 2015.

Bedriftslederne sier også at de er i full gang med å sette i verk tiltak i bedriften for å bli best mulig i stand til å tilpasse seg situasjonen, og stå best mulig rustet til å møte en framtid som de karakteriserer som usikker. De er også usikre på hvor lenge situasjonen vil vare, noen frykter at de må helt inn i 2018 før situasjonen har normalisert seg. De frykter med andre ord at situasjonen kan bli langvarig.

Det blir gitt uttrykk for at situasjonen er blitt langt verre enn det man ventet da de første tegnene på en negativ utvikling ble synlige. En del av dem vi har snakket med sier rett ut at de frykter for nye oppsigelser og nedleggelse av bedrifter.

Vi kan slå fast at situasjonen er alvorlig for Hordaland både når det gjelder sysselsetting og verdiskaping. Flere viktige kompetansebedrifter er avviklet, og andre har redusert sin virksomhet. Dette betyr tap av viktig kjernekompetanse og arbeidsplasser i distriktene.

Flere av petroleumskommunene vi har snakket med slår fast at de første månedene i 2015 har gitt betydelig reduserte skatteinntekter som følge av utviklingen i petroleumsnæringen. Ytterligere innstramminger og nedleggelse vil kunne forsterke dette bildet og ramme nye kommuner.

Ved siden av at bedriftslederne setter i verk interne tiltak, forventer de at regionale politiske myndigheter spiller på lag og blir en viktig drahjelp i arbeidet med å få sentrale politiske myndigheter til å fokusere sterkere på den vanskelige situasjonen.

Arbeidet med dette prosjektet viser tydelig at det er nødvendig at alle relevante aktører, inkludert fylkeskommunens politiske ledelse, samspiller for at bedriftene kommer best mulig gjennom en smertefull prosess. Vi ser samtidig at en slik prosess, med en nødvendig avskalling, vil kunne føre til en styrket petroleumsnæring i Hordaland. Det vil da være en sterk og meget kompetent næring bedre tilpasset framtidige behov og volumer. En næring som vil gi betydelig sysselsetting og skape verdier over mange tiår i fylket. Ny kjernekompetanse vil utvikles, og det igjen vil gi muligheter for framtidig teknologiutvikling som også kan overføres til nye bransjer.

1. INNLEDNING

Petroleumsnæringen gjennomgår store strukturelle endringer nasjonalt og globalt. Markedet har blant annet fått tilgang på nye og billigere volumer fra skiferproduksjon. Dette endrer konkurransebildet for offshore-regioner som norsk kontinentalsokkel.

Utviklingen av ny teknologi og kompetanse på norsk sokkel har gjort våre reserver lønnsomme. Et tett samarbeid mellom norske myndigheter, næringsaktørene og FoU-miljøene har vært forutsetningen for denne utviklingen.

Høyt investeringsnivå de siste årene har presset bedriftenes kapasitet og drevet kostnadene til et nivå der marginene for aktørene er blitt svært redusert. Dette har vært en global trend, men har slått ut i større grad der reserver er mer krevende å utvinne, som på norsk sokkel. Allerede i siste kvartalet i 2013 så vi tegn til at operatørselskapene startet å gjøre tilpasninger.

Omfattende effektiviseringsprogrammer, og kostnads- og investeringskutt har kjennetegnet utviklingen i 2014. Sommeren 2014 begynte oljeprisen å falle, og ble på kort tid redusert til under 50 dollar per fat. Dette resulterte raskt i kostnadsbesparende tiltak, og akselererte negative konsekvenser som permitteringer, oppsigelser og avviklinger.

SMB bedrifter er viktige for norsk økonomi. Mange SMB-leverandørbedrifter har siden starten på norsk oljevirkosomhet utviklet seg til å bli betydelige virksomheter. Det er rimelig å anta at denne typen bedrifter kommer til å spille en viktig rolle også i fremtiden. Bedriftenes størrelse i denne næringen har vist seg å være avgjørende for å ta nye markedsandeler. Utviklingen i næringen gir SMB-bedriftene store utfordringer.

Prosjektet har hatt følgende mål:

- Skaffe innsikt og kunnskap om status hos SMB-bedriftene i Hordaland og hvilke grep som må gjøres for å sikre framtidig konkurransekraft
- Foreslå fellestiltak som øker effektiv samhandling mellom næringen, myndigheter og FoU

Følgende hovedtema har vært sentrale:

- Status og fremtid
- Forretningsmessig status
- Tiltak

2. BAKGRUNN OG METODE

Strukturen i rapporten:

- Bakgrunn og metode
- Leverandørnæringen i Hordaland
- Funn – status i Hordaland
- Drøfting
- Konklusjon
- Tiltak
- anbefalinger

Små- og mellomstore bedrifter i leverandørindustrien

Denne rapporten er utformet for å kartlegge situasjonen med hovedvekt på SMB-virksomheter innen leverandørindustrien i Hordalandsregionen.

Det finnes ikke en felles definisjon av hva som kjennetegner en SMB bedrift i Norge. EU- har en definisjon som brukes i ulike sammenhenger der en EØS-relevant avgrensning er nødvendig, for eksempel i forbindelse med tildeling ulike offentlige virkemidler. Denne definisjonen er basert på ulike kriterier, der antall ansatte, omsetning, balanse og konsernrelasjoner legges til grunn.

EU-definisjonen er for alle praktiske formål ikke representativ for norske forhold. Derfor har det vært mest vanlig å bruke SMB-begrepet om bedrifter opptil 100 ansatte slik bl.a. NHO gjør. Med den avgrensningen utgjør faktisk SMB over 99 % av det totale bedriftsmarkedet i landet. Vi har valgt å legge denne definisjonen til grunn i vår rapport. Videre har vi definert småbedrifter som bedrifter som har fra 1 til 20 ansatte for å kunne skille mellom små- og mellomstore virksomheter (se vedlegg 1).

SMB-definisjonen som brukes i denne undersøkelsen er:

Bedriftsstørrelse	Definisjon
Store	Bedrifter med 101 eller flere ansatte eller omsetning over 1 mrd.
Mellomstore	Bedrifter fra 21 til 100 ansatte
Små	Bedrifter fra 1 til 20 ansatte

Tabell 1: SMB- definisjon i undersøkelsen.

Datainnsamling

Datainnhenting i denne undersøkelsen er todelt. Første delen søker å skissere status i bedriftene i Hordaland basert på regnskapstall før nedgangstidene startet i 2014. Hensikten med dette er å tegne et bilde av betydningen av disse virksomhetene. Vi har lagt til grunn et utvalg av NACE-koder relevante for leverandørnæringen for utarbeidelse av et datasett i databasen PROFF Forvalt, der registrert informasjon fra Brønnøysund registrene er informasjonskilde (se vedlegg 2). Det er i tillegg gjort en geografisk avgrensing til kommunene i Hordaland fylke.

Andre delen i undersøkelsen går dypere inn i situasjonen som utvalgte bedrifter opplever. Målsettingen er å presentere kvalitative observasjoner og tilbakemeldinger direkte fra bedrifter som et grunnlag for målrettede tiltak. Det er således ikke utarbeidet statistikker eller andre kvantitative størrelser direkte knyttet til vår kontakt med bedriftene. Resultatene skisserer utviklingstrekk og hovedtendenser på bakgrunn av en total vurdering av informasjonen.

For valg av bedriftene som ble intervjuet, har vi lagt til grunn avhengigheter i leverandørkjeden, leveranse- strukturer og kontraktmessige forhold som er avgjørende for å drive forretning i denne næringen. Derfor er også noen store leverandørbedrifter og operatørbedrifter intervjuet. I tillegg har vi hatt samtaler med representanter fra politiske miljøer, FoU og interesseorganisasjoner.

Det er utført intervjuer med:

- 38 bedriftsledere
- 3 regionale myndigheter
- 4 arbeidstaker-/næringslivsorganisasjoner
- 1 FoU

Samtalene ble gjennomført i perioden november 2014 til mars 2015. Fordelen med en relativ lang datainnsamlingsperiode er at den har kunnet bidra til å synliggjøre utviklingstrekk over tid.

Bedriftene har alle virksomhet i Hordaland, primært innen olje- og gassområdet. Det betyr at vi har vært i kontakt med bedrifter fra Bergen, Region Vest, Sunnhordland og Nordhordland.

For å sikre sammenliknbare observasjoner etter samtalene, har disse vært gjennomført basert på en tilpasset intervjuguide omkring disse sentrale temaene (se vedlegg 3):

- Hvordan aktørene opplever situasjonen
- Konkurransesituasjonen og markedssituasjonen
- Kostnadsutfordringer i næringen
- Framtidsutsikter
- Tiltak i egen bedrift/regi
- Forslag til andre tiltak

Informasjonshåndtering

Intervjuene ble gjennomført under forutsetning av anonymitet. Noen av samtalene ble tatt opp på bånd. Bruk og håndtering for øvrig skal skje i samsvar med grunnleggende krav til fortrolig dokumentbehandling.

3. LEVERANDØRNÆRINGEN I HORDALAND

Dette kapitlet gir en beskrivelse av leverandørnæringen i Hordaland basert på regnskapsinformasjon, og med fokus på inndeling etter bedriftsstørrelse. Hensikten er å gi et innblikk i tilstanden i disse bedriftene i tre års- perioden før nedgangen i markedet startet og trekke noen konklusjoner om konkurransekraft.

Virksomhetene i Hordaland

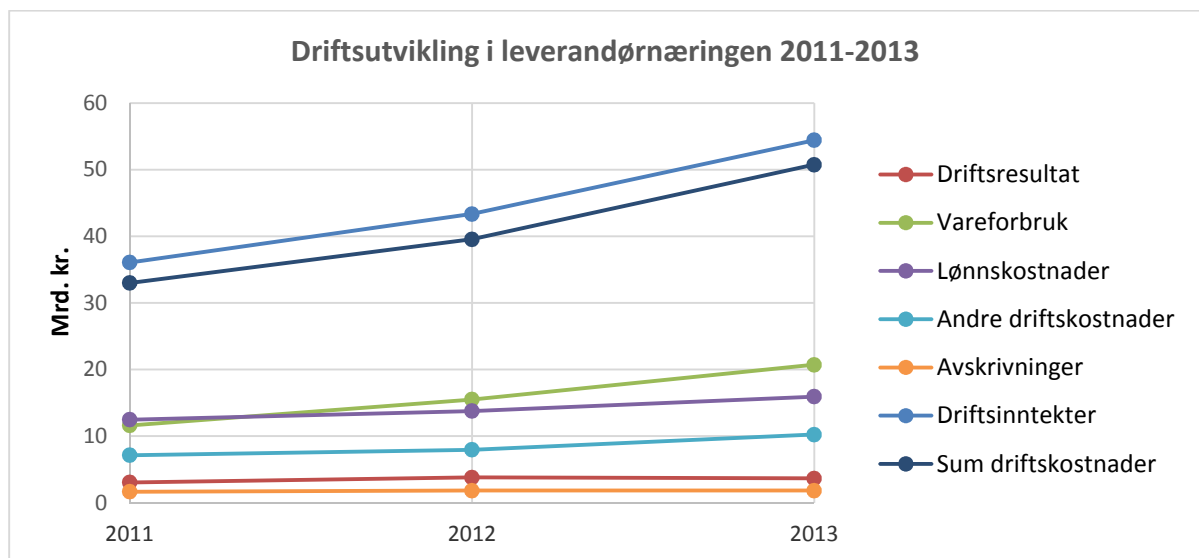
Det er totalt 336 leverandørbedrifter i Hordaland bedrifter. 11 % av virksomhetene er store, 25 % er mellomstore og 64 % er små. SMB bedrifter representerer således 89 % av alle bedriftene, og sysselsetter 28 % av personene i næringen i Hordaland. Selv om de små dominerer i antall, står de for 8 % av sysselsettingen. Mellomstore- og store bedrifter sysselsetter henholdsvis 20 % og 72 % av arbeidsstokken.

Bedriftsstørrelse	Antall bedrifter	Antall ansatte
Store	36	12596
Mellomstore	86	3 592
Små	214	1 318
SUM SMB	300	4910
SUM i næringen	336	17 506

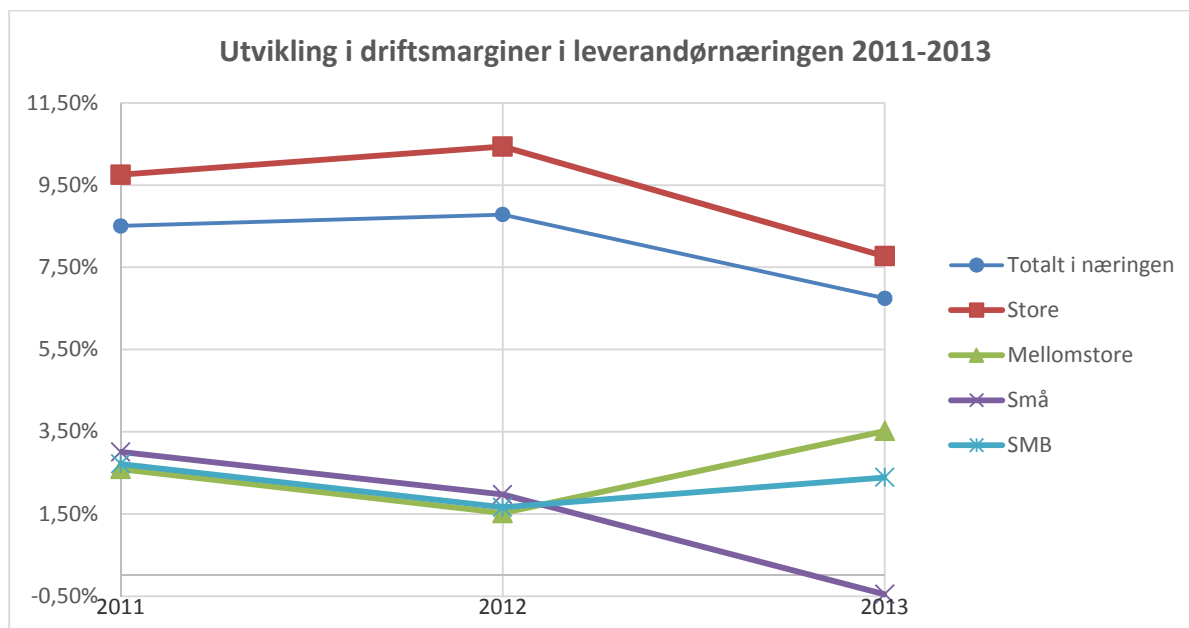
Tabell 2: Antall bedrifter og antall ansatte gruppert etter bedriftsstørrelse

Driftsutvikling i leverandørnæringen 2011-2013

Selv om omsetningsutviklingen for leverandørnæringen fra 2011 til 2013 hadde en økning på 34 %, har marginene blitt redusert fra 8,51 % til 6,75 % i samme periode. Høye driftskostnader har spist av inntjeningen. I denne perioden har driftskostnadene økt mest med 35 %. Vareforbruk har hatt den høyeste økningen med 44 %, og utbetalinger til lønn med 22 %. Dette kan tyde på at varer har økt i pris, samtidig som det er brukt mer varer til produksjon i forbindelse med høyere aktivitetsnivå. Videre at de totale utbetalingene til lønn har økt i takt med flere ansettelses. Andre driftskostnader viser også en markant økning med 30 %.

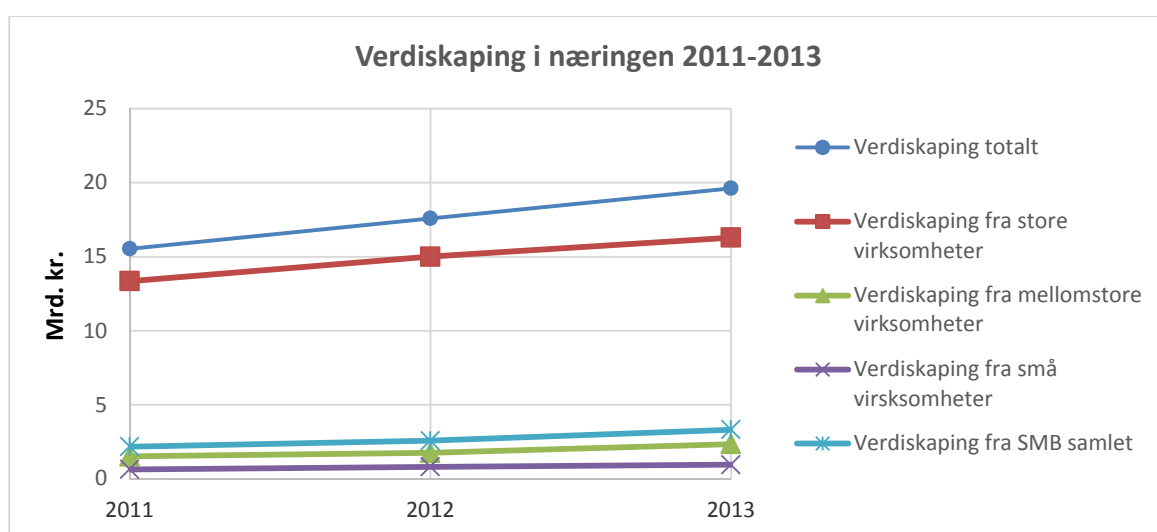
Figur 1: Driftsutvikling i leverandørnæringen 2011-2013

Figur 2: Utvikling i driftsmarginer i leverandørnæringen 2011-2013

Verdiskaping i næringen 2011-2013

Verdiskaping i denne rapporten er definert som summen av driftsresultat og lønnskostnader. Verdiskapingen i næringen har vært stabil i perioden, og har økt med over 4 milliarder kroner. Når det gjelder SMB-bedriftene samlet, har verdiskapingen økt fra 14 % av totalen for næringen til 17 %. En økning på 3 %. Verdiskapingen fra store bedrifter er redusert med 3 % i perioden, men den er fortsatt på hele 83 % i 2013.

Figur 3: Verdiskaping i næringen 2011-2013

Store virksomheter

Store virksomheter er viktige vekstmotorer i kommunene. De 20 største bedriftene med flest ansatte representerer 85 % av arbeidsplassene. De 20 største virksomhetene, ligger i Sunnhordaland, Region Vest, Nordhordland og Bergen. Det er viktig å påpeke at det er over 3.000 arbeidsplasser hos FMC Technologies og Aker Solutions Subsea på Ågotnes, Aker Solutions MMO og Aibel i Bergen som ikke innbefattes av denne opptellingen siden denne undersøkelsen kun fokuserer på bedrifter med juridisk adresse i Hordaland.

Store bedrifter med flest ansatte

Selskap	Kommune	Antall ansatte
KVÆRNER STORD AS	Stord	1 752
BEERENBERG CORP. AS	Bergen	1 684
KCA DEUTAG DRILLING NORGE AS	Bergen	997
ONESUBSEA PROCESSING AS	Bergen	751
WARTSILA NORWAY AS	Bømlo	720
ODFJELL DRILLING MANAGEMENT AS	Bergen	674
DEEP SEA MANAGEMENT AS	Bergen	560
FRANK MOHN FUSA AS	Fusa	436
FRANK MOHN FLATØY AS	Meland	414
APPLY LEIRVIK AS	Stord	372
SOLID VEDLIKEHOLD AS	Fjell	300
MONGSTADBASE AS	Lindås	271
DOF SUBSEA NORWAY AS	Bergen	247
ODFJELL DRILLING TECHNOLOGY AS	Bergen	236
COAST CENTER BASE AS	Fjell	229
MRC SOLBERG & ANDERSEN AS	Bergen	216
FRANK MOHN SERVICES AS	Bergen	210
ADVANTEC AS	Stord	204
Karsten Moholt A/S	Askøy	202
TESS VEST AS	Bergen	177
SUM		10 652

Tabell 3: Store bedrifter med flest ansatte

Mellomstore virksomheter

40 % av bedriftene i denne kategorien ble etablert i løpet av de 10 siste årene. Dette forteller at mange av virksomhetene er relativt unge. Som de store bedriftene er også disse bedriftene godt spredd utover i Sunnhordaland, Region Vest, Nordhordland og Bergen.

Mellomstore bedrifter med flest ansatte

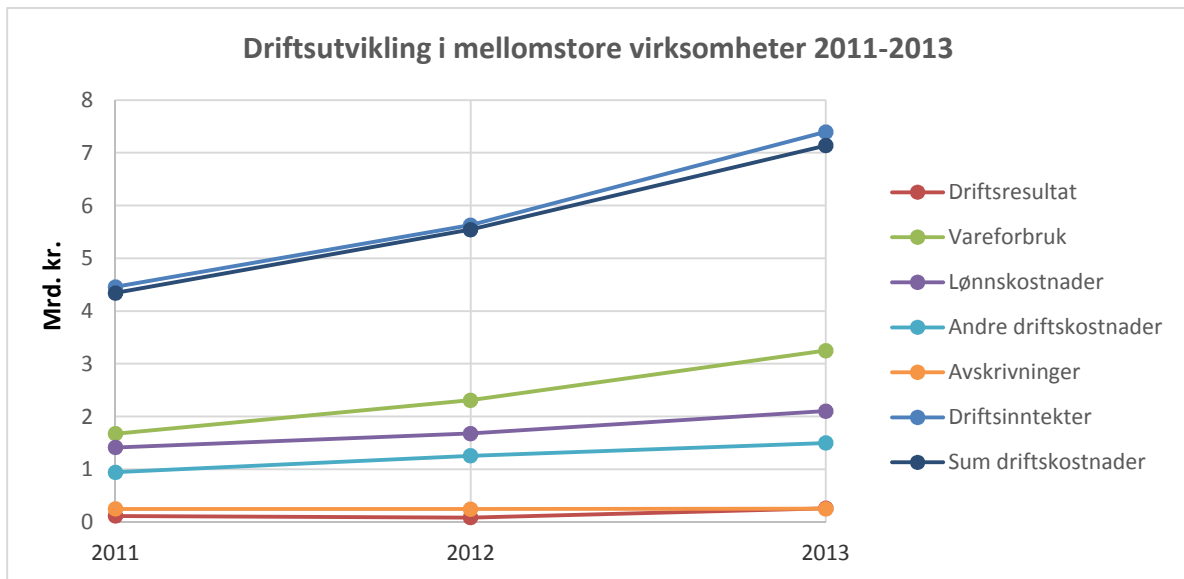
Selskap	Kommune	Antall ansatte
OLVONDO INDUSTRIES AS	Bømlo	99
FRANK MOHN MONGSTAD AS	Lindås	94
WÄRTSILÄ SHIP DESIGN NORWAY AS	Fitjar	91
ROSS OFFSHORE WELL MANAGEMENT AS	Bergen	87
TCO AS	Bergen	87
AANDERAA DATA INSTRUMENTS AS	Bergen	85
EIDESVIK AS	Bømlo	80
GUNNEBO ANJA INDUSTRIER AS	Osterøy	80
RADA ENGINEERING & CONSULTING BERGEN AS	Bergen	80
MENTO SERVICE AS	Fjell	78
SCHINDLER STAHL HEISER AS	Bergen	77
BKS INDUSTRI AS	Bergen	71
MJØS METALLVAREFABRIKK AS	Osterøy	71
FITJAR MEKANISKE VERKSTED AS	Fitjar	67
FRANK MOHN PIPING AS	Meland	66
SEC AS	Fjell	59
E FORLAND AS	Bergen	58
MATRE MASKIN AS	Bømlo	58
MCE AS	Etne	55
LIE OVERFLATE TEKNIKK AS	Fjell	54
SUM		1 497

Tabell 4: Mellomstore bedrifter med flest ansatte

Driftsutvikling i mellomstore virksomheter 2011-2013

Samlet omsetning for de mellomstore bedriftene har økt med drøyt 40 % de siste årene. Marginene i samme periode har samlet sett vært lave. 2,6 % i 2011, 1,5 % i 2012 og 3,5 % i 2013. I denne perioden har driftskostnadene økt med 37 %. Utviklingen i kostnadsbildet hos disse bedriftene ligner på utviklingen totalt i bransjen, med reduserte marginer som følge av økt vareforbruk, lønns- utbetalinger og andre driftskostnader.

Figur 4: Driftsutvikling i mellomstore virksomheter 2011-2013

Små virksomheter

Over en 1/3 av disse virksomhetene ble stiftet i løpet av de 5 siste årene. Dette samsvarer med de utvalgte virksomhetene fra topp 20 listen der 1/3 har blitt etablert i løpet av de siste 5 årene.

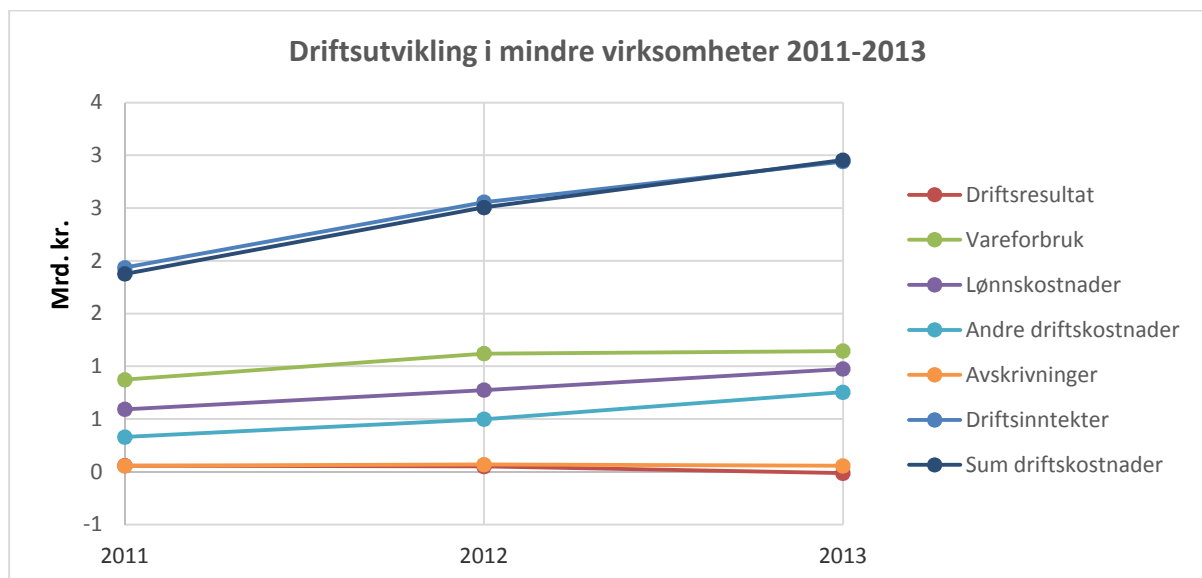
Mindre bedrifter med flest ansatte

Selskap	Kommune	Antall ansatte
PROMAS AS	Fjell	20
BERGEN OFFSHORESERVICE AS	Bergen	20
HEAD ENERGY ØST AS	Austevoll	20
STM MASKINERING AS	Bergen	19
SAWICON AS	Bergen	19
FOURS AS	Meland	19
PETROMARIN AS	Bergen	19
ÅGOTNES SVEIS AS	Fjell	18
SCANTROL AS	Bergen	18
ROTORK NORGE AS	Fjell	18
BSI SERVICE AS	Bergen	18
NORTH SEA ELECTRONICS AS	Bergen	18
DELTA SYSTEM AS	Askøy	17
AEO VEST AS	Bergen	17
CONTROLTEAM AS	Bergen	17
AMOF - FJELL PROCESS TECHNOLOGY AS	Fjell	17
KARLSEN & SØNN AS	Fjell	16
BERGEN MEKANISKE AS	Bergen	16
HELIFUEL AS	Sveio	15
BRI CLEANUP AS	Fjell	15
SUM		356

Tabell 5: Mindre bedrifter med flest ansatte

Driftsutvikling i mindre virksomheter 2011-2013

Selv om den samlede omsetningen hos de mindre bedriftene har vokst med 30 % i perioden, har marginene gått fra 3 % til -0,45 %. Slik vi har nevnt er 1/3 av disse virksomhetene blitt etablert i løpet av de siste fem årene. Den raske veksten har vært kostbar for disse virksomhetene. Med tanke på situasjonen som har utviklet seg siden 2014, er disse bedriftene i en svært krevende situasjon. Utviklingen i driftskostnadene skyldes den markante økningen i lønnskostnader og andre driftskostnader. Disse har økt henholdsvis 39 % og 56 % i perioden. For de mellomstore bedriftene og i bransjen ellers, er det vareforbruk som representerer den største kostnadsøkningen.

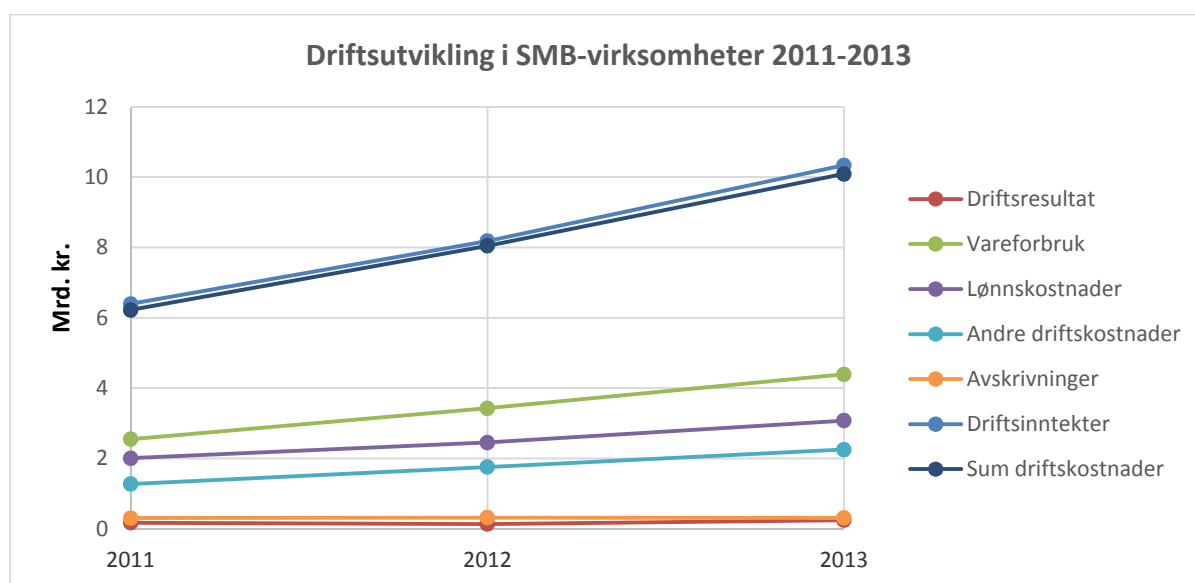

Figur 5: Driftsutvikling i mindre virksomheter 2011-2013

SMB

Driftsutvikling i SMB-virksomheter 2011-2013

Ser man på små- og mellomstore bedrifter samlet, kan vi konstatere at de har hatt en økning i omsetningen på 38 %. Marginene disse tre årene har vært på 3 %, 2 %, og 4 %. Kostnadsutviklingen totalt for SMB-bedrifter har vært preget av økning i både vareforbruk, lønnsutbetalinger og andre driftskostnader med forholdsvis 42 %, 35 % og 44 %.

Figur 6: Driftsutvikling i SMB-virksomheter 2011-2013

4. FUNN - STATUS I HORDALAND

På bakgrunn av samtalene har vi delt våre funn i fem hovedkategorier:

- Sviktende inntjening
- Konkurransesevne
- Kostnadsutfordringer
- Tiltak i egen bedrift
- Ønskede tiltak fra bedriftene

Sviktende inntjening

- Bedriftslederne vi har snakket med sier at de opplever at utviklingen i næringen er blitt langt verre enn de trodde da de første signalene fra Statoil om betydelige innsparinger og rasjonaliseringstiltak kom på slutten av 2013.
- Bedriftene sier at de opplever et entydig krav om at prisen skal ned mellom 20 % og 30 %.
- I bedriftene er det hovedfokus på reforhandlinger av eksisterende kontrakter
- De aller fleste bedriftene opplevde betydelig svikt i inntektene i 2014 som følge av dette, og de frykter at 2015 blir enda verre enn året før
- I samtalene legger ikke bedriftslederne skjul på frykt for at den nedgangen de nå opplever kommer til å vare lenge. Noen sier at de ser inn i 2018 før de tør å regne med en normalisert situasjon
- Langsiktige avtaler som enda ikke er reforhandlet ferdig, gjør at nedgangen ikke har slått ut for fullt hos noen av bedriftene

Konkurrenseevne

- Små- og mellomstore bedrifter er hardt berørt av utviklingen, men hele leverandørkjeden merker nedgangstidene
- Bedriftene opplever at de blir stilt over for sterke og ensidige kostnadskutt
- Bedriftslederne sier de må levere uforsvarlig lave anbud for i det hele tatt å være med i konkurransen om nye oppdrag
- Mange av de mindre bedriftene sier de er skviset ut av markedet på grunn av konkurrentenes kreative organisasjonsløsninger
- Bedrifter som har satset på spotmarkedet er svekket på grunn av store svingninger i ordretilgangen
- Bedrifter som satser på egne utviklede produkter har en stabil ordretilgang, og er dermed mindre preget av utviklingen. Eksempel på dette er bedriftene som representerer næringsmiljøet på Bømlo. Disse bedriftene skiller seg ut fra tilsvarende bedrifter i andre regioner ved at de har vært svært strategisk innrettet i sin etablering og valg av tjenester de ville levere. De har satset på utvikling av spissteknologi og produkter som det er behov for hos de store operatørene uavhengig av nedgangstider og kostnadskutt

Kostnadsutfordringer

- Samtlige av leverandørene som vi har snakket med gir uttrykk for at de mener det er behov kostnadsreduksjoner og rasjonaliseringstiltak
- Bedriftene opplever dagens kontraktstruktur med flere og unødige mellomledd som fordyrende
- Bedriftene opplever kontraktprosessene som byråkratiske og med unødvendige krav til dokumentasjon
- Mange bedrifter sier de føler at Statoil har kostnadsdrivende anskaffelsesprosedyrer, og at det er for mange nivåer å forholde seg til
- Mange bedrifter påstår at en mer direkte dialog om kontrakter med Statoil kunne gitt billigere leveranser
- Det er frykt for at Statoil vil innføre et nytt kontraktregime som vil overføre uønsket risiko til leverandørbedriftene
- På bakgrunn av dette sier bedriftslederne sier de har svekket tillit til Statoil

Tiltak i egen bedrift

- Bedriftene ser nødvendigheten av både strakstiltak og langsiktig planlegging for å møte nye utfordringer i markedet
- Bedriftene har intensivert arbeidet med kostnadskutt og markedsfokus
- Bedriftene i hele leverandørkjeden er i gang med eller planlegger forbedringstiltak
- Det er skarpere fokus enn tidligere på forbedret prosjektstyring, økonomistyring, produksjon og innkjøp
- Bedriftslederne har gjennomført betydelig nedbemanning, og vurderer fortløpende nye permitteringer og oppsigelser

5. DRØFTING

Helt siden 1970 tallet har Norge investert tungt i olje- og gassnæringen, og fra midten av 1970 økte produksjonen sterkt med en foreløpig topp rett over tusenårsskiftet. I 2011 kom oljeprisen for første gang over 100 dollar fatet. På den annen side har utviklingen i næringen ikke bare vært preget av oppturer, men også nedturer. Så sent som på slutten av 1990-tallet var oljeprisen således under 10 dollar fatet og investeringene falt med over 20 % på kort tid.

Denne undersøkelsen avdekker at SMB virksomheter innen leverandørindustrien gjennomgående rapporterer sviktende inntjening og nedgangstider igjen. I forhold til tidligere synes krisen denne gangen å treffe de større virksomheter og aktører i bransjen hardere med konsekvenser som oppsigelser, tap av markeder og redusert konkurransevne.

I rapporten «Hordaland rolle som fremtidig petroleumsregion» fra HOG Energi i 2012 står å lese:

-«leverandørindustrien står sterkt i Hordaland, men også at det er grunnlag for å iverksette tiltak for å sikre og utvikle rolle og posisjon som attraktiv og fremtidsrettet petroleumsregion».

Slik opplevde næringen situasjonen for bare vel 2 år siden. Den negative markedsutviklingen har skjedd meget raskt og kommet overraskende de fleste. Den nedturen som nå preger bransjen, har vist at kostnadsutfordringer og oljepris er avgjørende faktorer i petroleumsnæringen. Oljeprisen styres av tilbud og etterspørsel i et internasjonalt marked på et bakteppe av geopolitiske beslutninger. Vi må erkjenne at oljepris er den faktoren som vi har minst egen kontroll med (St. melding 28). Kostnadsutviklingen kan imidlertid bedriftene selv påvirke i større grad.

Statoil, som den store og dominerende aktør og premissleverandør, synes å ha innsett at en økende kostnadsutvikling ikke bare er leverandør-bedriftenes utfordring, men også er et eget ansvar. Forpliktende effektiviseringsprogrammer er initiert internt de siste årene.

Samtidig har bransjen det siste halve året opplevd en dramatisk halvering av oljeprisen fra opptil 120 dollar fatet til nå om lag 60 dollar.

Påfølgende krav til effektiviseringstiltak og kostnadskutt gir et økende prispress og kraftig reduserte marginer hos underleverandører. Bedriftenes inntekter er i fall og de fleste rapporterer sannsynlighet for redusert inntjening de nærmeste par årene. Kostnadsreduserende programmer hos de store kundene betyr økende prispress mot underleverandørene, krav om prisavslag og til dels reforhandling av kontraktbetingelser. Flere bedrifter har gått til oppsigelser og antall arbeidsledige øker siden ikke alle kan absorberes av andre bransjer som for eksempel bygg og anlegg. Vi har også registrert at underleverandører priser oppdrag med null marginer og endog tap for å beholde arbeidskraften og holde hjulene i gang i påvente av bedre tider.

Siden Hordaland har så mange sysselsatte i leverandørnæringen, rammes fylket hardt. Fra enkelte kommuner meldes allerede om reduserte skatteinntekter med de konsekvenser det har for bl.a. sosiale tjenester og offentlig tilbud til innbyggerne. Med en så oljedrevet økonomi som Norge har i dag vil en fortsatt negativ utvikling også kunne slå uheldig ut på nasjonalt nivå.

I lys av dette ser vi uheldige konsekvenser ikke bare for private økonomier, men også i økende grad nasjonal-økonomisk.

Basert på innspill fra bedriftsledere vi har hatt kontakt med gjennom undersøkelsen, peker flere på de muligheter situasjonen gir, og at det lavkonjunkturregimet bransjen erfarer i disse tider ikke kun er uheldig og negativ. Utviklingen kan gi rom for ønsket og påkrevd nytenkning i en bransje som har hatt gode tider og solid inntjening. Det synes å være et uforløst potensiale i bransjen for å gjøre «ting smartere» og mer rasjonelt.

Noen bedrifter har allerede tatt innovative grep og iverksatt motsykliske tiltak. En operatørbedrift planlegger nå gjennomgående sine nye prosjekter i forhold til lønnsomhet på 60-dollar fatet. Rundt Ågotnes-basen har flere SMB-bedrifter etablert en egen bransjegruppe der målsettingen er å samarbeide om å tilby tjenester og leveranser inne

oljeservice som den enkelte bedrift alene ikke ville ha verken kompetanse eller kapasitet til. Dette har i tillegg gitt knoppskyting og spin-off effekter i form av etablering av et nytt ingeniørselskap kalt "Sotra Engineering".

Vi er også kjent med at det tenkes nytt mht. samarbeid mellom i utgangspunktet konkurrerende bedrifter. Et slikt initiativ er i gang på Sotra mellom 10-15 SMB-bedrifter under overskriften felles markedstiltak kalt «Sotra Industrial Group». Dette initiativet er tuftet på en forretningside om at bedriftene hver for seg blir for små i stadig tøffere anbudskonkurranser. Ved å synliggjøre samlet kapasitet, kompetanse og leveranseevne kan de se på større oppdrag innen oljeservicemarkedet enn som enkeltbedrifter.

Det er vanskelig å spå og spesielt om fremtiden, men analyser fra både Oljedirektoratet og frittstående foretak er tydelige på at oppgang kan forventes, kanskje allerede om et par år (Rystad Energy, 2015).

Om fremtiden for oljebransjen er det ulike vurderinger, men prognoser og ressursregnskapet fra myndighetene påpeker at det er olje og gassreserver for utvinning i minst 40-50 år fremover. SSB sine oversikter sier at investeringene så langt i 2015 er på nivå med investeringene i 2012. Investeringene på norsk sokkel vil fremdeles være høye, selv om det forventes et fall de nærmeste årene.

Historisk utvikling med opp- og nedturer taler for at lavkonjunktoren i bransjen som nå oppleves er midlertidig selv, om oljeprisen ikke igjen kommer opp mot «gamle høyder» på stabile priser godt over 100 dollar, men snarere i et 60-75 dollars prisregime.

Ikke minst utbyggingen av Johan Sverdrup åpner opp for mange og nye oppdrag for leverandørbedriftene. Det samme gjør et forventet etterslep på vedlikehold på eksisterende anlegg og installasjoner.

Tall fra utdanningsinstitusjoner viser også tydelige tegn på at ungdommer oppfatter oljebransjen som et område i krise og velger seg bort fra utdanningsløp med oljerelaterte fag. Isolert sett og i et kort tidsperspektiv kan det virke logisk og rasjonelt, men det kan også

bety at den kompetansen som kreves når en forventet opptur igjen kommer i bransjen da ikke er tilgjengelig.

Det er derfor et felles ansvar for alle involverte parter å vise edruelighet i forhold til å krisemaksimere og «snakke bransjen ned» og således skremme ungdommer bort fra tekniske fag på ulike nivåer. Redusert student- og elevtilgang kan i verste fall føre til nedbygging av relevante utdanningsplasser på tekniske fagskoler, høyskoler og universiteter som det erfaringsmessig tar tid å starte på nytt.

I påvente av oppgangstider igjen kan det bety at nødvendig kapasitet og spisskompetanse for bransjen går tapt, kanskje også for kompetansebehov til fornybare energiformer som er i vekst og utvikling. I Norge er det i dag 11 såkalte FME-miljøer (forskningsentre for miljøvennlig energi), som også trenger kompetanse i det videre FoU-arbeid for industrialisering.

Det er bransjens oppfatning at olje og gass på langt nær befinner seg er i en såkalt solnedgangstid. Tvert imot vil næringen for den oljeavhengige norske økonomien fremdeles være svært viktig de nærmest tiårene til tross for politisk fokus på omstilling til, FoU-satsing og investeringer relatert til fornybare energiformer og det varslede grønne energiskiftet. Det virker urealistisk å tale om et enten/eller, men derimot et både/og med gjensidige avhengigheter mellom ikke-fornybare og fornybare energiformer. Olje- og gass teknologi er på flere områder også overførbart til utvikling av nye energiformer: Boreteknologi kan ha overføringsverdi til for eksempel til geotermisk energi, måling- og overvåkningssystemer til offshore vindkraft og bølgekraft osv.

Bildet som tegner seg etter denne undersøkelsen er at både operatører og leverandørindustrien har selv tatt initiativ til og jobber aktivt for nødvendige kostnadsreducerende tiltak og mer effektive prosesser.

Det forventes at regionale og sentrale myndigheter bidrar aktivt i forhold til å styrke bransjens rammevilkår. Dette omfatter ikke minst skatteregime, offentlig byråkrati og dokumentasjonskrav, tiltak for å opprettholde kritisk kompetanse m.m.

Undersøkelsen viser med tydelighet at leverandørindustrien står overfor store utfordringer de nærmeste årene om arbeidsplassene skal bevares og Hordaland bestå som en sterk og attraktiv petroleumsregion klar for en ny opptur. Vi har imidlertid notert at bedriftene selv mener de representerer en bransje som vil eksistere i flere tiår enda. Næringen er klar over egne kostnadsutfordringer og behov for å tenke nytt mht. samarbeid, organisasjon og strukturtilpasninger. I lys av dette har vi sett at flere «sunne» initiativ og strategiske grep er iverksatt, men de gode og fremtidsrettede løsningene oppnås best i samarbeid med regionale myndigheter, sentralpolitiske miljøer samt FoU. Kanskje er tiden også inne for å vurdere større strategiske grep og et nærmere samarbeid mellom Hordaland, Rogaland og Agder-fylkene omkring felles utfordringer og muligheter innen energi og miljø.

6. KONKLUSJON

Konklusjonene i undersøkelsen kan deles i to kategorier:

- Virkninger på kortsikt
- En styrket næring for fremtiden

Virkninger på kortsikt

Kriseopplevelse og -forståelse hos bedriftene med alvorlige konsekvenser for Hordaland.

Blant disse trekkes frem:

- Avvikling av viktige kompetansebedrifter
- Tap av mange viktige arbeidsplasser
- Svekking av grunnkompetanse i næringen
- Negative ringvirkninger for tilstøtende næringer som bygg og anlegg, hotell- og servicebransjen og konsulentvirksomheten
- Tapte skatteinntekter for kommunene
- Forventet nye personell-reduksjoner
- Frykt for en langvarig situasjon
- Krevende tilpasning til nytt fremtidig aktivitets- og investeringsnivå
- Utviklingen krever reaksjon fra regionale myndigheter

En styrket næring for fremtiden

Næringen forventes å ha en lang fremtid og bedriftene er tydelige på at næringen vil komme styrket ut av dagens situasjon. Pågående prosesser og tilpasninger vil skape grunnlag for teknologiske nyvinninger og konkurransekraft i årene som kommer. Samtidig vil bedriftene justere kapasiteten i forhold til et lavere investerings- og aktivitetsnivå. Blant de positive virkningene for fremtiden kan nevnes:

- Lang fremtid med betydelig sysselsetting og verdiskaping i Hordaland
- Ny kompetanse på effektivisering og optimal drift
- Ny kjernekompetanse vil videreutvikles
- Store muligheter for ny og fremtidig teknologiutvikling
- Mer kostnadseffektive virksomheter
- Kompetanse- og erfaringsoverføring til nye bransjer

7. TILTAK

Bedriftene er bedt om å reflektere over tiltak som kan legge forholdene til rette for en sterk næring i fremtiden innenfor områder som står utenfor bedriftenes kontroll.

Alle bedriftene har presisert at næringen håndterer de forretningsmessige utfordringene for eksempel relatert til reduksjon av kostnader og økt produktivitet selv. Men de er også tydelig på at ulike myndigheter på ulike nivåer har en rolle å spille for å sikre konkurransekraft samt minimere de samfunnsmessige negative ringvirkninger av nedgangen.

Forslag til tiltak var også spesielt ønsket av Hordaland fylkeskommune. Viser til saksframlegg og innstilling fra fylkesrådmann til fylkesutvalgsmøte 26.10.2015:

«...Med bakgrunn i utviklinga i næringa og kor viktig næringa er for sysselsetting og verdiskaping i Hordaland, meiner fylkesrådmannen det bør setjast i verk eit prosjekt for å kartlegge situasjonen og få fram næringsaktørane sitt syn på kva for tiltak som bør settast i verk...»

Forslagene fra bedriftene

- Bedriftslederne mener det er nødvendig med et tettere samarbeid mellom bedriftene for å få til en optimalisering av kapasitet, utstyr og ressurser. De fleste gir uttrykk for at dette er en fornuftig måte å tenke nytt på, og at det vil være et viktig steg på veien videre for å skape et nytt og nødvendig samarbeid mellom bedriftene
- På dette grunnlaget ser bedriftene for seg at det skapes en ny kultur mellom bedriftene som åpner for et tettere markedssamarbeid
- Det ønskes en ny måte å handle på for å få til fellestiltak rettet mot nye markeder både nasjonalt og internasjonalt
- Mange bedriftsledere ønsker å effektivisere produksjonsprosessene

- Et stort flertall av bedriftslederne ga klart uttrykk for at de mener at mer hensiktsmessige permitteringsregler kan være et viktig tiltak
- Innviklede og foreldede dokumentasjonskrav oppleves som et stort hinder av leverandørbedriftene som nå klart ønsker en forenkling av dokumentasjonskrav
- Med henvisning til finanskrisen for noen år siden mener flertallet av dem vi har snakket med at myndighetene sentralt bør vurdere å etablere finansielle krisepakker
- Regionale myndigheter bør etablere beredskapsplaner med tanke på permitteringer, oppsigelser og nedleggelse av bedrifter. Det tenkes spesielt på planer og opplegg som kan hjelpe ledige med omstilling, omskolering og ny utdanning i tett samarbeid med NAV
- Bedriftslederne mener det er naturlig at sentrale myndigheter vurderer justering av avskrivningsregler, arbeidsgiveravgift, selskapskatt og formueskatt på arbeidende kapital
- Det er nødvendig at sentrale myndigheter vurderer om eksisterende virkemiddelapparat er godt nok. En avbyråkratisering av virkemiddelapparatet er ønsket
- Det ønskes også fra bedriftene at lokale og sentrale myndigheter spiller en mer aktiv rolle som døråpner til nye internasjonale markeder

8. ANBEFALINGER

Regionale myndigheters rolle

Samtlige av de som er blitt intervjuet i forbindelse med dette prosjektet understreker at de synes det er svært positivt at Hordaland fylkeskommune og politikerne i fylkesutvalget har tatt initiativ til en undersøkelse for å kartlegge utviklingen i leverandørnæringen og hvordan dette slår ut for bedriftene i leverandørkjeden i Hordaland.

Bedriftene har en klar forventning om at politikerne i Hordaland fylkeskommune følger opp denne saken videre, og setter i verk nødvendige tiltak både på kort og lang sikt. Først og fremst vil det være et viktig signal at fylkeskommunen på et bredt politisk grunnlag tar saken opp med relevante sentrale politiske myndigheter. Derneft bør et slikt initiativ følges opp mot næringens aktører gjennom dialog der bedriftene regelmessig kan få møte sentrale politikere. På denne bakgrunnen vil HOG Energi foreslå at regionale myndigheter gjennomfører følgende tiltak:

- Ta den alvorlige situasjonen i leverandørnæringen i Hordaland opp med sentrale politiske myndigheter, og sette følgende tema, som aktørene selv har fremhevet, på dagsorden:
  - Permitteringsregler
  - Skatteregimet, særlig i forhold til formueskatt på arbeidende kapital
  - Virkemiddelapparatet, særlig avbyråkratisering
  - Regionale omstillingsmidler
  - Dokumentasjonskrav knyttet til industrien

- Etablere en handlingsplan i regi av Hordaland fylkeskommune for å håndtere konsekvensene med hensyn til:
  - Arbeidsledighet
  - Tap av hjørnesteinsbedrifter og kompetanse
  - Omstillingsmidler og omstillingsbehov
  - Undervisning og etterutdanning
- Etablere regelmessige møter mellom næringsaktørene og myndighetene i Hordaland for oppfølging av tiltakene
- Etablere en plan for utnyttelse av frigjort kompetanse og arbeidskraft rettet mot fornybarteknologi og fornybarsatsing

I våre samtaler har mange bedriftsledere tatt opp temaet det «grønne skiftet» og nevnt begreper som fornybarsamfunnet, fornybar teknologi og fornybarnæringen. Spørsmålet som går igjen hos samtlige av de som har tatt opp dette temaet er hva som menes med det grønne skiftet og omstillingen til fornybarsamfunnet. Det stilles videre spørsmål om hva som er det konkrete innholdet i dette temaet som blir nevnt stadig oftere både i politiske- og næringspolitiske sammenhenger. Bransjens aktører mener de kan spille en viktig rolle med sin kompetanse i en framtidig grønnutvikling, parallelt med at de skal ivareta petroleumsbransjens behov for kompetanse i mange tiår framover. Dette er et omfattende spørsmål som vi anbefaler Hordaland fylkeskommune, som den viktigste regionale utviklingsaktøren i Hordaland, å sette på dagsorden.

REFERANSER

Bedre Skatt, Fakta om små- og mellomstore bedrifter i Norge, 2015

HOG Energi, «Hordalands rolle som fremtidig petroleumsregion», 2012

Hordaland fylkeskommune, Handlingsprogram for næringsutvikling i Hordaland, 2014

HOG Energi, Strategiplan 2015-2018, 2015

Business Region Bergen, Strategisk næringsplan, 2015

St.melding 28., «En næring for fremtiden - om petroleumsvirksomheten», 2010-2011

SSB, investeringer i olje og gassvirksomheten, 2015

Rystad Energy, Pressemelding pr. 30.03.15

OED, aktivitet og kostnader på norsk sokkel, 2014

Oljedirektoratet. Sokkelåret 2014.

Oljedirektoratet, Petroleumsressursene på Norsk kontinentalsokkel, 2014

99% SMB, Grunnfjell og vekstmotorer i norsk næringsliv, 2009

VEDLEGG 1: SMB-DEFINISJON

Beregning knyttet til vår definisjon av SMB:

For å definere småselskaper har vi tatt antall ansatte i en liten bedrift (50) i EU definisjonen og delt det på antall ansatte i en mellomstor bedrift (250). På denne måten har vi fått størrelses- forholdet mellom disse to grupperingene (0,2).

Siden vi har satt grensen for en mellomstorbedrift til å være = 100 ansatte, har vi ganget tallet 100 med 0,2 og fått 20.

Dermed blir definisjonen i vår undersøkelse at en liten bedrift har mellom 1 og 20 ansatte mens en mellomstor har fra 21 til 100. Store bedrifter er definert som bedrifter med 101 ansatte og oppover. Som EU-definisjonen indikerer, finnes det også en kategori som kalles for mikro-bedrifter. Denne kategorien inngår ikke i våre definisjoner.

EU-definisjonen:

Selskapsstørrelse	Ansatte	Omsetning	eller	Balanse
Mellomstor	< 250	≤ € 50 mill.		≤ € 43 mill.
Liten	< 50	≤ € 10 mill.		≤ € 10 mill.
Mikro	< 10	≤ € 2 mill.		≤ € 2 mill.

Tabell 6: EU-definisjon av SMB

Korrigerings:

Med utgangspunkt i denne definisjonen har vi fått treff på to bedrifter som hadde under 100 ansatte men hadde omsetning over flere milliarder. Vi satt derfor 1 milliard kr. i omsetning som grense for en stor bedrift i tilfelle betingelsen om antall ansatte ikke oppfylles.

VEDLEGG 2: DATASET

Datasettet legger til grunn følgende NACE-koder:

06.100 Utvinning av råolje
06.200 Utvinning av naturgass
09.101 Boretjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass
09.109 Andre tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass
19.200 Produksjon av raffinerte petroleumsprodukter
25.6 Overflatebehandling og bearbeiding av metaller
26.510 Produksjon av måle-, kontroll- og navigasjonsinstrumenter
27.900 Produksjon av annet elektrisk utstyr
28.130 Produksjon av pumper og kompressorer ellers
28.140 Produksjon av kraner og ventiler ellers
30.113 Bygging av oljeplattformer og moduler
30.115 Innrednings- og installasjonsarbeid utført på skip over 100 br.tonn
30.116 Innrednings- og installasjonsarbeid utført på borerigger og moduler
33.120 Reparasjon av maskiner
33.150 Reparasjon og vedlikehold av skip og båter
33.200 Installasjon av industrimaskiner og - utstyr
35.210 Produksjon av gass
35.220 Distribusjon av gass gjennom ledningsnett
46.630 Engroshandel med maskiner og utstyr til bergverksdrift, olje- og gassutvinning og bygge- og
46.691 anleggsvirksomhet Engroshandel med maskiner og utstyr til kraftproduksjon og installasjon
46.693 Engroshandel med maskiner og utstyr til industri ellers
46.710 Engroshandel med drivstoff og brensel
47.300 Detaljhandel med drivstoff til motorvogner
50.204 Forsyning og andre sjøtransporttjenester for offshore
52.215 Tjenester tilknyttet drift av rørledninger
52.223 Forsyningsbaser
71.122 Geologiske undersøkelser
71.129 Annen teknisk konsulentvirksomhet

Tabell 7: Utvalgte NACE-koder

Datasettet legger til grunn følgende forutsetninger:

1. Grunnsøk

Aksjeselskaper med juridiskadresse i fylket. Min. 1 ansatt. Innenfor oppgitte NACE-koder.

Dette hovedsøket gir 684 aktive foretak.

Regnskapstall fra datterselskap er inkludert. Konsoliderte konsernregnskap fra morselskap er ikke inkludert.

2. Manuell kvalitetssikring

Datasettet gir 336 foretak etter den manuelle kvalitetssikringen.

Begrunnelse for foretak som er kuttet fra første datasett:

- NACE-koder innen metal bearbeiding kan inneholde bedrifter som blikkenslager, bygging av rekkverk, dører og leverandører av metalkonstruksjoner til bygg og anlegg
- NACE-koder innen engros av maskiner til olje og gass kan inneholde foretak innen salg av verktøy til bygg og anlegg
- Levebrød foretak er kuttet ut, det vil si foretak som tydelig er etablert som erstatning til et ansettelses forhold
- NACE-koden 72.129 annen teknisk konsulentvirksomhet er kodegrupperingen som inneholder flest feil treff og som er mest unøyaktig. Samtidig er det en kodegruppering der det etableres flest bedrifter og mange av disse er teknologi og kompetanseintensive virksomheter
- Noen eksempler på hvordan treff fra NACE-koden 72.129 ble behandlet:
  - Virksomheter innen engineering som leverer også til andre bransjer f.eks. bygg og anlegg
  - Rene maritime virksomheter er ekskludert og offshore/maritime virksomheter er inkludert i datasettet
  - Det finnes flere AS eid av oljekonsulenter, disse er tatt med i datasettet selv om i mange tilfeller selskapet kun brukes til å leie ut egen arbeidskraft. De som er tatt med er dog selskapene som kan vi se til høy inntjening, dette pga. en antatt mulighet for å opparbeide kapital i selskapet, noe som igjen kan være nøkkelen for en eventuell utvikling av virksomheten

3. Metodiske begrensninger i datasettet

- Noen bedrifter leverer også produkter og tjenester til andre bransjer. Omsetning fra andre bransjer er ikke trukket ut. Vi vurderer det slik at dette ikke gir utslag av stor betydning for resultatene
- Bedriftene er sortert etter ansatte som hovedkriterium og tar ikke hensyn til omsetningsnivå, bortsett fra der det er spesifisert
- Store avdelinger fra store konsern med juridisk adresse i et annet fylke er ikke inkludert dermed er verdiskaping fra ca. 3000 ansatte ikke tatt med. Begrunnelsen for dette er at siden disse enhetene ikke leverer eget regnskap er det ikke mulig å fremskaffe alle nøkkeltallene som vi var på jakt etter. Siden fokuset på undersøkelsen er SMB-bedrifter mener vi at dette ikke svekker resultatene. Bedrifter som dette gjelder er FMC Technologies på Ågotnes, Aker Subsea på Ågotnes, Aibel i Bergen og Aker Solutions MMO i Bergen
- Vi tar forbehold i at arbeid med inndeling og kategorisering etter NACE-koder i seg selv ikke er en eksakt vitenskap og noen unøyaktigheter kan forekomme.

VEDLEGG 3: INTERVJUGUIDE

LEVERANDØRINDUSTRIENS FREMTID- STATUS OG MULIGHETER FOR SMB

Innledning:

Innledning om hvorfor undersøkelsen gjennomføres og hva som er målet. Litt om prosessen, timeplan, invitasjon til tilbakemeldingsseminar og utarbeidelse av skriftlig rapport

-----

Bedrift:

Navn/stilling samtalepartner: Dato/Sted:

Bedriftsinfo/alt. andre karakteristika FoU og myndigheter (bransje/type/produksjon/antall ansatte/admin./ledelse/omsetning m.m.):

Spørsmål/tema:

- Hvordan opplever/merker bedriften det som er omtalt som lavkonjunktur i dag? (For eksempel tap av markeder, redusert ordretilgang, inntjening og lignende)
- Hvordan ser bedriften på fremtiden? (Forbigående/nødvendig og hensiktsmessig strukturtilpasning...)

Konkurransen og markedssituasjonen:

- Bedriftens styrker og svakheter?
- Konkurransmessige utfordringer?
- Konkurransmessige muligheter?

Tiltak:

- Har bedriften iverksatt eller planlagt tiltak pga. situasjonen i bransjen?
- I tilfelle hvordan og hvilke?
- Behov for tilpasninger mht. produksjon, bemanning, finansiering og lignende?

Marked, fremtidsutsikter og kostnadsutfordringer:

- Har bedriften mulighet/potensiale for vekst og innovasjon?
- Evt. hvordan? For eksempel strategisk markedsmessig samarbeid, omlegging av produksjon, effektivisering av prod.prosesser og arbeidsprosesser, nye markedsfremstøt nasjonalt/internasjonalt?
- Hva er de 2-3 største hindringer for leverandørindustriens konkurransevne/-kraft samlet? (Sosial dumping, tap av kompetanse, rekruttering og nyansettelser o.l)

Forslag til tiltak:

- Egne/i regi av bedriften?
- Er bedriften villig/ i stand til å satse finansielt?
- Hva kan myndigheter bidra med?
- FoU?
- Finansieringsinstitusjoner?
- Virkemiddelapparatet?
- Er det muligheter i samarbeidsmodeller og styrking FoU/næringer og myndigheter?

Annet: